

Huvudbyggnaden vid Harvestad.

Harvestad: ett forntida Bo Jonsson-gods

Några kilometer sydost Linköping ligger Harvestad i Landeryds socken. Ursprungligen var det en by med fyra gårdar, representerande tillsammans 2 mantal, senare förmedlat till $1\frac{3}{4}$. Längre fram tillkom Nybro med $\frac{1}{2}$ mantal.

Under godset låg ett antal torp och bostäder: Ullaberg, Bergdalen, Mossen, Sågen och Spången.

I äldre tid

Harvestads historia går långt tillbaka – så långt att säkra uppgifter om ägare saknas. Men att det funnits människor där före vår tideräkning, därom vittnar flera ättebackar (gravar).

I mitten av 1300-talet var Aztor Djäkn ägare till Harvestad. Djäkn var en

urgammal finsk ätt, som utslocknade på 1500-talet. Ätten hade stora förläningar i sydvästra Finland. Aztor Djäkn var en av Bo Jonsson Grips närmaste förtrogna.

År 1385 sålde Aztor Djäkn Harvestad till Bo Jonsson Grip. Vad som sedan hände med godset är föga känt. Även om en av gårdarna i byn uppges som kyrkogods, har den sannolikt inte tillhört Vadstena kloster. I varje fall är den inte omnämnd i Vadstena klosters jordebok.

Harvestad under 1600- och 1700-talen

De fyra gårdarna i Harvestad bar numren 1–4. Vardera var ursprungligen på $\frac{1}{2}$ mantal.

Harvestad nr 1 var under den katolska tiden ett kyrkogods, som genom ett abalienationsbrev den 17 december 1639 kom i Lars Grubbes ägo som köpgods. Då abalienation främst innebar avstyckning av kronojord kan förmodas, att gården vid Gustav Vasas reformation indrogs till Kronan. Lars Grubbe avled 1642 och ärvdes av sina döttrar. Harvestad nr 1 övergick omkring 1686 till Peter Prytz' arvingar, av Anton Ridderstad kallad Preutz.

Harvestad nr 2 ingick i Verner Slatte's förläningar. Gården är liksom den föregående upptagen i 1562 års frälselängd. Den indrogs till Kronan som ett av sonen Claes Slatte's förbrutna gods. Det var en följdverkan av att Claes Slatte i kampen mellan konung Sigismund och hertig Karl (senare Karl IX) "satade på fel häst". Emellertid restituerades Harvestad nr 2 år 1627 till brorsonen Erik Slatte.

Det ärvdes av hans son Claes Slatte d. y., död 1657, samt av dennes svärson Johan Bär, död 1688. Men glädjen över den återgivna äganderätten blev kort. Som ren förläning, s. k. kadukgods, reducerades Harvestad nr 2 till Kronan vid Karl XI:s reduktion. Det indelades på kavalleriet och bildade tillsammans med Harvestad nr 1 och Harvestad nr 3 rustningsstam nr 114 under majorens kompani.

Harvestad nr 3 ingick i de s. k. Stiernfeldtska köpegodsens – namnet efter Per Mattsson Stiernfelt. Flertalet av dessa gods förblev frälse vid reduktionen, dock icke Harvestad nr 3. Dåvarande innehavaren, Christina Stiernfelt, nödgades genom reduktionsdeputerades brev 1689 avstå gården till Kronan, där den som ovan nämnts indelades på kavalleriet.

Harvestad nr 4 är i 1562 års frälselängd fört på Erik Carlsson Gyllenstierna, död 1586. Gården ärvdes av hans son Nils Gyllenstierna. Han avled barnlös omkring 1600, varför Harvestad nr 4 kom att övertas av systemen Emerentia. Vid hennes död 1626 tillföll gården sonen Bengt Ribbing och vid dennes bortgång 1653 brodern Erik Ribbing. Hans svärson Christian Rotkirch ägde Harvestad till sin död 1691. Som ägare 1720 uppges först Rotkirchs arvingar inom familjen Kuhlheim och sedan 1725 fru Greta Sofia Prytz. Anton Ridderstads uppgift att Karl Jörgen Kagg ägde denna gård 1686 har icke kunnat verifieras.

Ett halvt mantal Nybro förlänades genom ett kungligt brev den 12 juni 1649 till kyrkoherden i Nykil, Lars Jonæ. Då emellertid hemmanet användes för militära ändamål, kunde Jonæ inte tillträda gården förrän han efter kung-

lig konfirmation fick Kammarkollegii immission den 21 mars 1663. Jonæ avled 1678 och ett par år senare indrogs förläningen från änkan såsom varande f. d. militiehemman. Stället indelades på kavalleriet som augment till rusthåll 114 av majorens och nr 43 av Västanstångs kompani. Gården skatteköptes den 13 juni 1755.

Om ägarna till Harvestad under 1700-talet är föga nämnt. Sannolikt låg gårdarna, åtminstone delvis, som militära boställen under Kronan tills de i likhet med Nybro skatteköptes.

Efterhand som detta skedde sammanlades de så att senare tids Harvestad 1 $\frac{3}{4}$ mantal med Nybro $\frac{1}{2}$ mantal framstod som enheten Harvestad 1: 1-4: 1 och Nybro 1: 1. Det blev till slut stadsägan 4488.

Lantmäteriet har tre handlingar med kartor från 1700-talet, där Harvestad förekommer. Mest rör det sig om rågångsförrättningar, där gränslinjen till närliggande fastighet är markerad. Så är fallet i handlingarna från 1766 och 1773 rörande skifte i Edsberga. Vid den senare förrättningen inställde sig "välaktade" inspektoren Isac Brandt med fullmakt för Sturefors.

Harvestad i privat ägo

Vid en rågångsreglering 1787 inställde sig för "säteri och frälse" Harvestad samt för skattehemmanet Nybro ägaren Directeuren "högaktade" herr Isac Olaus Brandt. Han har stigit i graderna från välaktad inspektör till högaktad direktör. Det skulle innebära att Brandt någon gång mellan 1773 och 1787 förvärvat Harvestad, möjligen delvis via skatteköp.

Harvestad har icke varit säteri

Uppgiften i 1787 års lantmäterihandlingar, där Harvestad betecknas som säteri är felaktig. Att godset inte fick säteriprivilegier kan bero på att bebyg-

Den gamla smedjan.

Det väl bevarade magasinet.

gelsen icke svarade mot de krav som ställdes för säteri. Säteriprivilegier utfärdades efter 1686 endast undantagsvis.

De två senaste seklerna

Sven Fredric Thollander

Kring sekelskiftet 1800 förvärvades Harvestad av Sven Fredric Thollander. Han var född 1757. Under flera år var han löjtnant i Ostindiska kompaniet och ledde som sådan resor till bl. a. Kina. Thollander var gift tre gånger. Sedan han två gånger blivit änkling gifte han sig 1799 med Ulrica Margareta Graver, född 1770. Båda makarna avled 1815 på Harvestad, som då ärvdes av hans arvingar.

Lars Fredrik Arnell – officer och agrikulturell förtroendeman

Arnell var född 1785 som son till hovrättsrådet Pehr Arnell och hans hustru, född Ehrenpreuss. Han blev fänrik vid Svea Livgarde 1803 och deltog i fälttåget i Nordtyskland 1806–1807.

Vintern 1808–1809 var Arnell adjutant hos överbefälhavaren i finsk-ryska kriget, generalen Vilhelm Mauritz Klingspor. Denne svage fältherre, som t. o. m. lyckades tillskansa sig fältnarskalkstaven, fick äntligen avsked, sedan han som överståthållare i Stockholm inte gjort minsta insats för att hindra mordet på Axel von Fersen d. y. 1810.

Underställd Klingspor kom Arnell mer eller mindre ofrivilligt att medverka vid avsättningen av Gustav IV Adolf. Han lär ha ingått i den grupp som den 13 mars 1809 på Stockholms slott ställde kungen inför ett ödesdigert och ofrånkomligt beslut.

Arnell's militära karriär fortlöpte snabbt, löjtnant, kapten, major och 1811 regementskvartermästare vid Livgrenadjärregementet. Under fälttåget i Norge utnämndes han till överstelöjtnant och 1822 till överste i armén. Tre år senare beviljades han avsked från regementet och från posten som överste i generalstaben.

Arnell gifte sig 1812 med Gustava Catharina Hägerflyckt från Strömsbro i Bankekind, född 1787. Hon avled 1839 på Harvestad. I äktenskapet fanns fem barn. De tre äldsta flickorna föddes på Strömsbro mellan 1815 och 1821. Arnell torde ha förvärvat Harvestad först någon gång i slutet av 1820-talet.

Arnell var livligt engagerad i det östgötska näringslivet. Han var ordförande i dåvarande Åkerbo-Hanekinds och Bankekind's hushållningsgille 1831-1850 samt ledamot av sällskapets förvaltningsutskott 1840-1852.

Arnell var också en av stiftarna till Östgöta Enskilda Bank och ledamot av direktionen. Dessutom hade han ett flertal kommunala uppdrag. Han tog initiativet till och genomförde också anskaffandet av det första svenska propellerfartyget, som fick det stolta namnet Linköping. Det sattes i reguljär trafik Linköping-Stockholm efter en glansfull premiär med Wallenbergdynastins grundare östgötasonen premiärlöjtnanten vid flottan, André Oscar Wallenberg som kapten.

Det militära lade Arnell inte åt sidan. Han var ledamot i kommittén för uppskattning av Livgrenadjärregementets boställen, ordförande i kommittén för förvaltning och utdelning av pensioner ur lantvärnsfonden m. m.

Överste Arnell avled på Harvestad 1852. Han och hans hustru har sin sista viloplats på Landeryds kyrkogård.

Gustaf Henric Gyllenram

Gyllenram föddes på Johannisberg i Tjällmo 1814. Han blev underlöjtnant vid andra Livgrenadjärregementet 1833, major 1858, överste 1862 och generalmajor 1863. Hans bana inneslöt flera allmänna uppdrag. Bl. a. var han direktör i Östgöta Enskilda Bank 1841-1843 samt 1855-1862. Flera offentliga ämbeten anförtröddes honom. Sålunda utsågs han till landshövding på Gotland 1862 för att 1873 tilldelas samma ämbete i Värmland.

Gyllenram gifte sig 1840 på sin egendom Harvestad med Ebba Augusta Arnell, född på Strömsbro 1815, dotter till Lars Fredric Arnell och hans hustru.

Gyllenram avled i Stockholm 1890 och begravdes i Landeryd. Hans hustru hade gått bort redan 1868 i Visby.

Christer Hampus Mörner

Gyllenram sålde Harvestad till Christer Hampus Mörner. Han var född 1806, blev fänrik vid Svea Livgarde 1825 och major 1853. År 1858 blev han överste i armén och samma år överste och chef för första Livgrenadjärregementet.

Klockstapeln, som fanns på Harvestad till fram på 1980-talet.

Mörner gifte sig första gången 1842 med Anna Carolina Casparsson, född 1821, dotter till grosshandlaren Per Olof Casparsson, Stockholm. Hon avled 1858 i Drottningholm.

I ett andra äktenskap var Mörner förenad med Ulrika (Ulla) Maria Scharp, född i Stockholm 1827, tidigare gift med sidenfabrikören Per August Casparsson, Stockholm. Mörner avled på Harvestad 1876, varefter gården ägdes av änkan fram till hennes död 1902. Makarna har sitt vilorum på Landeryds kyrkogård.

Harvestad till Samuelsson

Mörners arvingar sålde Harvestad år 1903 till trävaruhandlaren J. A. Samuelsson. Han hade ägt Mauritzberg i Östra Husby sedan 1891. Sonen Ivar blev inspektor vid Harvestad 1903 och ägare 1905.

Ivar Samuelsson på Harvestad

Ivar Samuelsson var född 1877. Han brukade gården fram till 1956 och bedrev till 1951 en allsidig jordbruksdrift med växtodling och mjölkproduktion. Med icke oväsentlig framgång idkade han varmblodig hästavel. Den började 1910 med inköp av varmbloodsstoet Karella, vars härstamning var föga imponerande. En dotterdotter till Karella vid namn Birgitta fick hederspris i

Skänninge 1929 och andra pris i Stockholm 1930 samt hästavelsföreningens hederspris 1954. Birgitta var väl det sto, som fäste uppmärksamheten på Harvestadstammen. Hon levde så länge, att skimmelfärgen övergick till helt vitt. Birgitta togs ur aveln 1948 och tillbringade sina sista somrar på den stora gräsplanen i Harvestads trädgård.

Ivar Samuelsson avled 1961.

Donerade Harvestad till hushållningssällskapet

Den 13 april 1956 donerade Ivar Samuelsson Harvestad till Östergötlands läns hushållningssällskap. Donationsbrevet fastställer i punkt 1: "Egendomen skall användas som mönsterjordbruk och skall städse hållas i förstklassigt skick. Skogen skall skötas under skogsvårdsstyrelsens tillsyn. Egendomen och förvaltningen därav skall i sällskapetens räkenskaper redovisas under särskild rubrik, G I Samuelssons fond för mönsterjordbruk."

Hushållningssällskapet tillträdde fastigheten den 14 mars 1956.

Betydande investeringar

Egendomens byggnader var vid tillträdet ganska nergångna. Bostäderna krävde grundliga renoveringar, vilka utfördes under åren 1957–1963. Samtliga bostäder försattes i högmodernt skick med badrum, centralvärme, wc, elspis, kylskåp, m. m.

Huvudbyggnaden uppfördes 1865 under Gyllenrams tid. Den byggdes av den välkände byggmästaren Jonas Jonsson. De fina valven i källaren vittnar om en mycket äldre tid.

Också huvudbyggnaden genomgick en grundlig inre renovering, varjämte samtliga fönster utbyttes och taket omlades. Större delen av det gamla häststallet byggdes om till garage och verkstad.

Av åkerjorden, ca 100 ha, täckdikades 86 ha. Därjämte igenlades 950 m öppna diken och avlopp med 12–16" cementrör.

Några år senare tillkom varmluftstork för 140 000 kr, varför sammanlagda investeringarna var 954 000 kr. Det kan jämföras med 1957 års taxeringsvärde, 547 000 kr.

Efter viss om disposition av marken var ägofördelningen 1963 som framgår av tabell 2.

Tabell 1. *Investeringar*

	Kr
Inventarier	166 000
Byggnader	491 000
Dikning	144 000
Vägar	13 000
Summa	814 000

Tabell 2. Ägofördelningen 1963

	Ha
Tomt och försöksträdgård	7,5
Åker	99,3
Produktiv skogsmark	143,7
Ekhagar (äng)	5,2
Inägobackar m. m.	17,6
Vatten	3,4
Vägar m. m.	6,6
Summa	283,3

Magasin och gårdssmedja

Ett gammalt fint magasin är kvar från den tiden, då skogen kunde leverera virke till bjälkar av de dimensioner som än kan skådas i denna förnämliga byggnad.

En ännu äldre byggnad på Harvestad har kunnat bevaras för framtiden. Det är den gamla gårdssmedjan, som i något fall uppgetts härstamma från 1400-talet. Det får nog tas med en viss reservation men att den är mycket gammal råder det ingen tvekan om. Den har på ett föredömligt sätt restaurerats av Landeryds hembygdsförening.

Utvecklingen

Hushållningssällskapets intention var att vid Harvestad driva ett allsidigt jordbruk med växtodling och djurskötsel till ledning för länets jordbrukare. Snart nog framstod emellertid detta som icke realiserbart.

Vid tillträdet var stora ekonomibyggnaden med ladugård och loge nedbrunnen sedan 1951. Uppförande av ny byggnad var kapitalkrävande, vartill kom att Linköpings tätbebyggelse trängde på. Tillstånd att uppföra svinställ var uteslutet. Det ena med det andra ledde till att förvaltningsutskottet såg sig nödsakat avyttra Harvestad för att på annan plats söka förverkliga tanken om ett demonstrationsjordbruk med möjligheter till förutom växtodling även mjölk- och fläskproduktion.

Tillstånd till försäljning av Harvestad meddelades 1975 av Kammarkollegiet. Med tillträde respektive avträädande den 1 april 1975 förvärvade sällskapet Karlslund i Skärkind av godsägaren Arne Henricson för 3,25 milj. kr och sålde Harvestad till Linköpings kommun för 5,5 miljoner plus de följande fem årens skogsavverkning, 500 m³ per år. Men i sällskapets räkenskaper lever alltjämt Ivar Samuelssons fond för mönsterjordbruk.

Huvudbyggnaden vid Harvestad avstyckades och såldes efter några år av kommunen.

Som jag lärde känna Ivar Samuelsson

När jag redan i slutet av 1940-talet för första gången besökte Harvestad i tjänsten och mötte Ivar Samuelsson, tyckte jag mig finna en sträv och ganska svårtillgänglig person. Efterhand mildrades emellertid detta intryck, särskilt